humanitas

APRIL 1966
21STE JAARGANG NO. 2

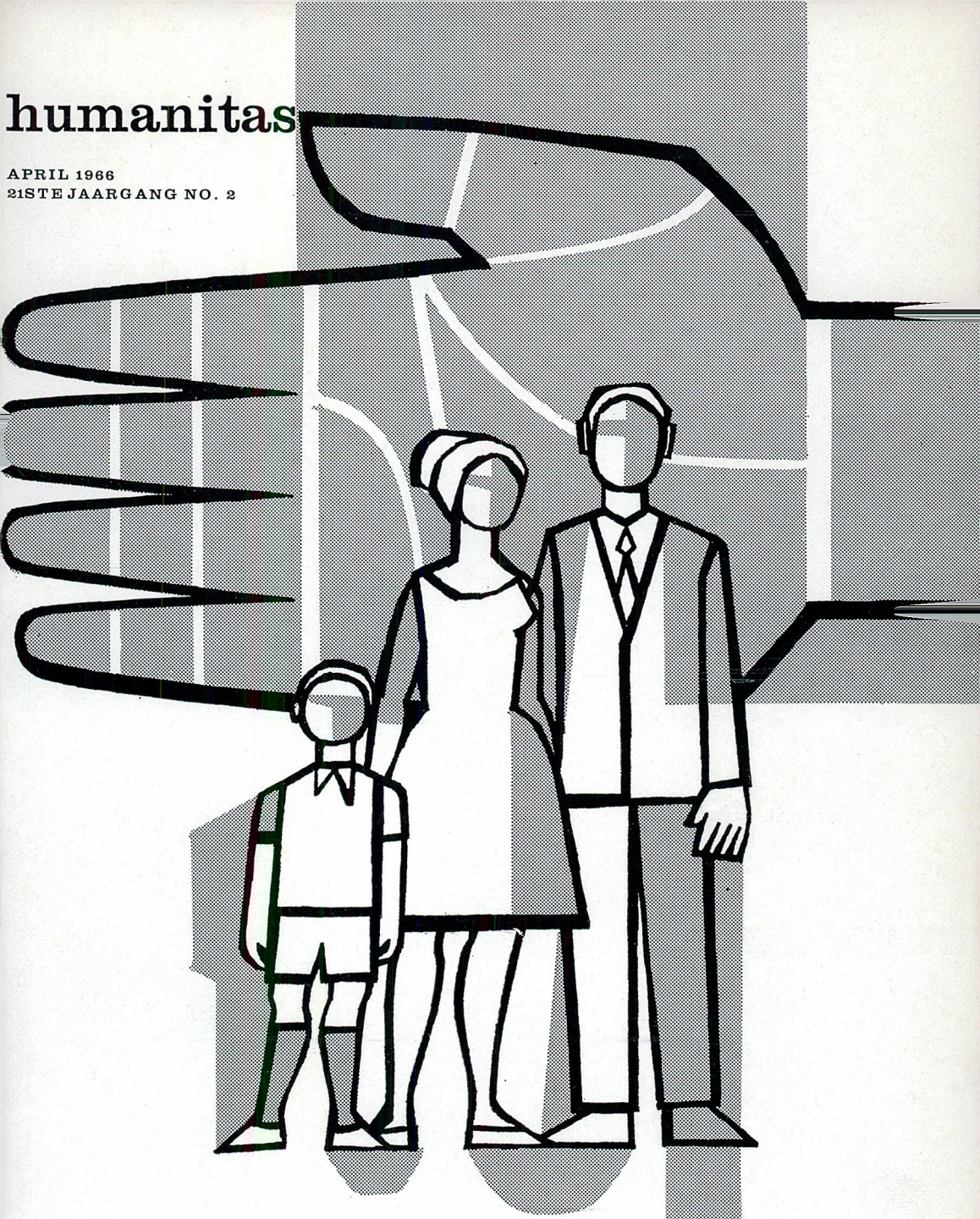

KADERORGAAN VAN DE NEDERLANDSE
VERENIGING VOOR
MAATSCHAPPELIJK WERK 'HUMANITAS'

CENTRAAL BUREAU 'HUMANITAS'
J.W. BROUWERSSTRAAT 16 - AMSTERDAM

REDACTIE:

T. van Grootheest, *hoofdredacteur*
Drs. P. Albarda: *red. Algemeen maatschappelijk werk*
P. E. Hutte: *red. Reclassering*
H. van Schaaik: *redactiesecretariaat*
J. Terlouw: *red. Gezinsverzorging*
W. Post: *red. Jeugdzaken*
Mej. drs. R. A. E. Zijlman: *red. Maatschappelijk Opbouwwerk*

BESTUUR:

Prof. mr. A. D. Belinfante, voorzitter
C. M. Swiebel, vice-voorzitter
T. van Grootheest, secretaris.
Mr. H. J. Timman, penningmeester
J. van den Berg Jeths
Mr. G. Ebbeling
J. Landman
G. Rietveld
Mr. B. H. Rümke
A. v. d. Velde
Mr. W. G. Verkruisen
Erevoorzitter dr. J. in 't Veld
Ereleden F. H. W. Vliegen en
mr. B. van der Waerden

CENTRAAL BUREAU:

J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam
Telefoon: 020 - 739444

INHOUDSOPGAVE

blz. 21 *H. J. Beuke:* 'Het normenproject in de Nederlandse kinderbescherming'

blz. 26 *R. A. E. Zijlman:* 'Is maatschappelijk opbouwwerk te herkennen?'

blz. 31 *P. Albarda:* 'Een gesprek over het algemeen maatschappelijk werk en de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden'

blz. 39 *A. van der Feen:* Hoe kwam ik er toe? (winkeldiefstallen)

RECTIFICATIE

Ons eerste nummer in 1966 dat in februari uitkomt, draagt abusievelijk het nummer 2. Dit moet zijn: no. 1.

KINDERBESCHERMING

het normenproject in de nederlandse kinderbescherming

Op 20 november jl. vond in huize Randenbroek te Amersfoort een conferentie plaats voor besturen en medewerkers in het kinderbeschermingswerk van onze vereniging.
Deze conferentie stond in het teken van het normenproject van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
Op deze conferentie heeft de heer Beuke een inleiding gehouden over de doelstelling en achtergrond van dit project.
Wij zijn verheugd dat de heer Beuke deze inleiding beschikbaar heeft gesteld voor ons kaderblad.

DE REDACTIE

inleiding

Sedert 1945 is er in de particuliere kinderbescherming voor gepleit over te gaan tot het opstellen van normen, waaraan het kinderbeschermingswerk zou dienen te voldoen, wil het verantwoord geschieden. Tot heden ontbreken zodanige normen.
Het Ministerie van Justitie hanteert wel eisen bij de erkenning en goedkeuring van tehuizen voor kinderbescherming. Deze eisen waren aanvankelijk van zeer elementaire aard. Er werden bij voorbeeld eisen gesteld ten aanzien van de beschikbare ruimte per kind, ten aanzien van de hygiëne en de medische verzorging.
De laatste 10 jaar is de overheid in het stellen van eisen verder gegaan. Zo wordt bij voorbeeld een tehuis voor behandeling van kinderen met opvoedingsmoeilijkheden slechts goedgekeurd als aan zulk een tehuis specialisten medewerken, een goede interne en externe rapportage verzekerd is, met groepen van beperkte omvang wordt gewerkt, etc.
Een vorm van 'ingebouwde' normering treffen we aan, als we zien dat de rijksoverheid ten aanzien van bepaalde kostprijsbestanddelen limieten vaststelt. Deze limieten gelden thans o.m. voor voeding, kleding, ontspanning en zakgeld. Het is wel duidelijk, dat ook al gaat het hier in de eerste plaats om financiële limieten, de consequenties in het pedagogische vlak komen te liggen.
Zou de rijksoverheid op deze weg voortgaan, dan valt te voorzien dat binnen 10 jaar

het gehele kinderbeschermingswerk door financiële limieten beheerst zal worden. Deze financiële limieten zullen voor de aard, de omvang van en het beleid in de kinderbescherming in verregaande mate bepalend zijn.
Het lijkt moeilijk de overheid, als hoedster van de gemeenschapsfinanciën en het algemeen belang, het recht te betwisten dit te doen, nu het particulier initiatief zolang in gebreke is gebleven om ook werkelijk initiatief te nemen tot het opstellen van verantwoorde normen.
Toch moet de huidige gang van zaken betreurd worden, omdat wel vaststaat dat bij het vaststellen van de financiële limieten door de overheid eerder financiële motieven een rol spelen dan pedagogische, ook al moet onmiddellijk worden vastgesteld, dat juist de overheid door zijn subsidiebeleid aan het kinderbeschermingswerk ontwikkelingskansen heeft geboden. Denken we alleen maar aan het volledig subsidiëren van de salarisschaal Haeck.
Voor overheid en particulier initiatief *samen* ligt er in de komende jaren de opgave na te gaan hoe vermeden kan worden dat de particuliere kinderbescherming te zeer wordt gedomineerd door 'Den Haag'. Een dergelijke ontwikkeling zou nl. weleens sterke tegenkrachten kunnen oproepen en de samenwerking met de overheid, ten detrimente van het werk, kunnen schaden.
Het normenproject is om al deze redenen van grote urgentie, immers de te formuleren normen dienen een basis te geven aan het overleg met de overheid. In 1963 werd met het project een aanvang gemaakt.

waar het om gaat

De op te stellen normen beogen richtlijnen te zijn waar het handelen in de kinderbescherming op afgestemd dient te worden.
De normen zullen gebaseerd zijn op de kennis van het vak en de wetenschappen waar het op steunt en de ervaringen die zijn opgedaan.
Zij zullen als het ware de communis opinio vertegenwoordigen van hoe men in 1965 meent dat kinderbeschermingswerk, intern of extern, dient te geschieden om een optimaal effect te sorteren.
Het doel van de op te stellen normen is dan ook drievoudig:
1. verhoging van de kwaliteit van het werk;
2. intensivering van de onderlinge samenwerking;
3. een grondslag te bieden voor een discussie met de overheid over een aanvaardbare grondslag voor het subsidiebeleid.

Het is wel duidelijk dat de te formuleren normen overwegend een dynamisch karakter zullen hebben; immers, het kinderbeschermingswerk geschiedt midden in een steeds veranderende wereld en de menswetenschappen zijn nog zeer jong.
De normen zullen derhalve nooit mogen leiden tot verstarring, maar moeten noden tot ontwikkeling.
Het formuleren van normen is in wezen derhalve een nooit eindigende opgave. In de praktijk zal het erop neerkomen, dat men periodiek nagaat of de normen én hun motivering én hun geldigheid behouden hebben.
De vraag of de normen een verplichtend karakter dienen te dragen en zo ja, hoe dit karakter gerealiseerd kan worden, wordt aan het einde van dit artikel besproken.

organisatie van het normenproject

Aan de uitvoering van het project wordt leiding gegeven door de 'centrale normencommissie', ingesteld door het bestuur van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming, bijgestaan door een werkorgaan, nl. de 'centrale werkgroep normen'. Parallel met de 'centrale werkgroep normen' functioneren de 'centrale werkgroep

organisatie' en de 'centrale financiële werkgroep', welke de normen financieel vertaalt. Ter formulering van normen zijn de volgende 10 werkgroepen aan het werk gegaan, nl. voor:
gezinsvoogdij, voogdijinstellingen en gezinsverpleging, de ongehuwde moeder en haar kind, opvangtehuizen, observatiehuizen, behandelingshuizen, tehuizen normale jeugd, tehuizen debiele jeugd en werkende debiele jeugd, tehuizen werkende en studerende normale jeugd, vakinternaten.
Ongeveer de helft van deze werkgroepen heeft inmiddels zijn rapport ingediend. In deze rapporten komen normen omtrent onderstaande onderwerpen aan de orde: *de doelstelling, het opnamebeleid, de omvang van het tehuis, de grootte van de groep, de directie, het aantal groepsopvoeders per groep, de leiding en begeleiding van de groepsopvoeders (hoofdleiders), de vakbekwaamheid der medewerkers, de psycholoog, de psychiater, maatschappelijk werker, het onderwijs en de vakopleiding, de geestelijke verzorging, de vrijetijdsbesteding, het zakgeld, de huishoudelijke en technische dienst, de medische verzorging, de organisatie.*

De werkgroepen, groot 8–13 leden, werden samengesteld uit directies van tehuizen, maatschappelijk werkers en specialisten. Naast een vertegenwoordiging naar deskundigheid werd er ook naar gestreefd de verschillende levensbeschouwingen zo goed mogelijk vertegenwoordigd te doen zijn.
Vertegenwoordigers van Humanitas werken aan het normenproject mee door hun lidmaatschap van de werkgroepen 'ongehuwde-moedertehuizen' (drs. P. Albarda), 'voogdijinstellingen en gezinsverpleging' (mejuffrouw M. Ploeg), 'gezinsvoogdij' (W. Post), 'opvangtehuizen' (W. Post), 'tehuizen voor normale jeugd' en 'centrale normencommissie' (H. J. Beuke).
De werkgroepen blijken gemiddeld 2 à 2½ jaar nodig te hebben voor het uitbrengen van hun rapport. De vergaderfrequentie van de meeste groepen is hoog. De intensiteit der discussies niet minder. Er werd en wordt hard en met enthousiasme gewerkt. Na het uitbrengen van het rapport wordt daarvan kennis genomen door de centrale werkgroep normen, die, indien nodig, nadere inlichtingen vraagt en eventueel in discussie treedt over de opgestelde normen en de daaraan ten grondslag liggende motiveringen.
De 'centrale werkgroep normen' informeert de 'centrale normencommissie' en confronteert zijn opvattingen met deze.

de procedure

Het ligt bepaald niet in de bedoeling om de rapporten van de werkgroepen te bundelen en vervolgens te publiceren. Gestreefd wordt naar het tot stand komen van één integraal normenrapport dat aangeboden zal worden aan het bestuur van de Nationale Federatie, dat over publikatie beslist. De 'centrale normencommissie' zal het rapport hoogstwaarschijnlijk vergezeld doen gaan van een advies omtrent de wijze en mate van invoering, de organisatorische consequenties en de planning op lange termijn. Vast staat dit overigens niet. Het geheel is nog pas in de aanvang van bewerking en discussie.
Een belangrijk vraagstuk is dat van de terminologie. Te dien aanzien blijkt geen eenheid te bestaan in de verschillende werkgroepen. Voor het integrale rapport is dat noodzaak. Vóór het rapport ter perse gaat, zullen nog vele moeilijkheden overwonnen moeten worden.

informatie van het achterland

Op instigatie van de 'centrale normencommissie' worden thans door de groeps-

federaties conferenties met het 'achterland', d.w.z. met de besturen, directies en medewerkers van de instellingen, belegd. De voorlichting die daar gegeven wordt, is uiteraard broodnodig om te voorkomen dat het normenrapport, bij verschijnen, als een verrassing wordt ervaren en daardoor weerstanden op zou roepen.
Ook Humanitas heeft te Amersfoort een conferentie aan het normenproject gewijd, opdat ook in onze kring het normenproject met begrip en waardering tegemoetgetreden wordt.
Uiteraard gaat het bij deze conferenties niet uitsluitend om voorlichting; de 'centrale werkgroep normen' en de 'centrale normencommissie' houden uiteraard het oor open voor suggesties en adviezen die het project te stade komen.

Nu het normenproject eenmaal op gang is gekomen, heeft het een eigen dynamiek gekregen die niet zonder gevolgen kan blijven. Ik moge enige vermoedens te dien aanzien aanduiden.

consequenties

1. In het normenproject wordt door velen veel tijd en werkkracht geïnvesteerd. Het is duidelijk dat er verwachtingen zijn gewekt ten aanzien van de honorering van deze arbeid, nl. dat er iets tot stand zal komen, dat toepassing zal vinden. Dit legt op de Nationale Federatie en op de groepsfederaties grote verplichtingen. Wordt het normenproject een doodgeboren kind, dan zou de reactie wel eens kunnen zijn dat een dergelijk project voor lange tijd kan worden afgeschreven en dat men er geen medewerkers meer voor vindt. De overheid zal dan naar eigen inzicht haar gang kunnen gaan, bij gebreke van een discussiebasis.
2. Zeer intensief en op grote schaal wordt in de kinderbescherming thans georganiseerd gedacht en gediscussineerd over doel en middelen. Gezien de dynamische structuur van de normen zal dit een continu proces worden.
Alhoewel de resultaten daarvan uiteraard nog niet geheel te taxeren zijn, is het wel duidelijk, dat dit proces van bewustmaking voor het beleid binnen de tehuizen en instellingen gevolgen zal hebben, evenals voor de organisatie van de kinderbescherming met name ten aanzien van de vragen van interne en/of externe differentiatie.
3. Het onder 2 geschetste proces zou weleens van gunstige invloed op de personeelssituatie, met name in de interne kinderbescherming, kunnen zijn, omdat het proces van bewustmaking van doel en middelen een positieve invloed zal kunnen hebben op het beroepsbeeld en de beroepsuitoefening van de medewerkers.
4. Het zou niet verwonderen indien het normenproject de behoefte aan systematisch wetenschappelijk onderzoek zou stimuleren, omdat het proces van bewustmaking in de diverse werkgroepen vragen oproept die slechts door een dergelijk onderzoek te beantwoorden zijn.

invoering

Het doel van het normenproject is, dat normen zullen worden geformuleerd waarnaar de kinderbescherming zich zal gaan richten.
Alhoewel het zover nog lang niet is, is het wellicht toch van belang enige opmerkingen over de wijze en de mate van invoering te maken, juist om ons de consequenties van het project duidelijker te realiseren.
Pater H. Gall heeft de wijze waarop het verplichtende karakter van de normen kan ontstaan, als volgt geformuleerd:
a. Uit de communis opinio voor de *kinderbeschermingswereld,* die zou gaan oordelen 'dat het eigenlijk hoort',

b. Uit de aanvaarding door de *'Nationale Federatie'*, welke de normen als een aanvaardbaar instrument aan de groepsfederaties voorlegt,
c. Uit een aanvaarding door de *overheid* als subsidie-normen,
d. Uit een aanvaarding door de groepsfederaties, als voorwaarde tot het lidmaatschap,
e. Uit een aanvaarding door de *besturen* der instellingen en inrichtingen als richtlijn voor directie, staf en personeel voor hun doen en laten.

Uit het bovenstaande moge reeds blijken, hoe moeilijk algemeen bestuurlijk beleid in de kinderbescherming te realiseren is, bij gebreke van delegatie van bevoegdheden aan een hoger orgaan, met name aan de groepsfederaties en aan de Nationale Federatie. Ook deze situatie komt door het normenproject nog eens expliciet aan de orde. In de huidige situatie zullen enige honderden besturen moeten besluiten tot toepassing over te gaan, hetzij uit eigen wil, hetzij gedwongen door de overheid, die de normen tot de hare kan verklaren. Dit laatste is uiteraard ongewenst. Wenselijk is, dat de normen op basis van inzicht en uit vrije wil toepassing gaan vinden en dat de overheid dit mogelijk maakt en zich daarbij aansluit en niet als de 'stok achter de deur' optreedt.
Aanvaarding door de Nationale Federatie en de groepsfederaties en vorming van een communis opinio is het eerst noodzakelijke. Dwang het laatste, maar wellicht uiteindelijk onontkoombaar middel voor de achterblijvers.

ten slotte

Het komt wel meer voor dat gebeurtenissen als 'historisch' worden aangeduid, die later incidenten blijken, niet voldoende waard en te onbelangrijk om in de geschiedschrijving een plaats te krijgen. Toch waag ik het erop om te stellen, dat het jaar 1963, het jaar van aanvang van het formuleren van normen, voor de kinderbescherming van historische betekenis zal zijn. De weg terug is afgesloten; het proces van bewustmaking van doel en middelen in de kinderbescherming is op gang gebracht en niet meer te stuiten. Een ieder die de kinderbescherming is toegedaan, zal dit als een zegenrijke ontwikkeling zien en deze naar vermogen bevorderen. Gelet op de consequenties die deze ontwikkeling kan hebben, is het zaak deze nauwlettend te volgen.

Ellecom, 29 juni 1965 H. J. BEUKE

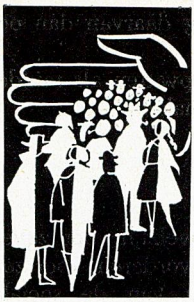

MAATSCHAPPELIJK OPBOUWWERK

is maatschappelijk opbouwwerk te herkennen?

Hoewel het begrip maatschappelijk opbouwwerk nu reeds jarenlang in Nederland bekend is, er vrij veel over geschreven en gesproken wordt en er steeds meer opbouwwerkers aangesteld worden, zijn er nog steeds verwarringen over de vraag wat maatschappelijk opbouwwerk in de praktijk is; anders gezegd: over de vraag hoe men kan herkennen of een bepaalde activiteit maatschappelijk opbouwwerk is.
Laten we dit met een voorbeeld illustreren: We houden ons wel eens bezig met de vraag, of de oprichting en de functionering van afdelingen van Humanitas een vorm van maatschappelijk opbouwwerk is. In bepaalde opzichten is die vraag met 'ja' te beantwoorden, in andere opzichten met nee'. Dat lijkt vreemd. Dit komt omdat we het er meestal niet over eens zijn, wát we nu kenmerkende aspecten van maatschappelijk opbouwwerk vinden en ook of die kenmerken vóórkomen bij het praktijkvoorbeeld waar we het over hebben. In het onderstaande wordt een poging gedaan om een aantal kenmerken te noemen van maatschappelijk opbouwwerk. Deze kenmerken moeten steeds in onderling verband bekeken worden. Veel van de spraakverwarringen in verband met maatschappelijk opbouwwerk komen o.i. hieruit voort, dat de één voornamelijk van een bepaald kenmerk uitgaat, b.v. het doel ('gezonde samenleving bevorderen'), terwijl een ander weer meer op een ander kenmerk let, b.v. de verschijningsvorm ('het werk van een welzijnsstichting'). Niet al het werk echter dat een gezonde samenleving bevordert, of al het werk dat door een welzijnsstichting gedaan wordt, is maatschappelijk opbouwwerk.
In onderstaande tabel hebben wij nu een aantal aspecten genoemd die o.i. alle moeten voorkomen, wil men t.a.v. een bepaalde activiteit van maatschappelijk opbouwwerk spreken. Deze aspecten staan in de linkerkolom vermeld. In feite komen deze aspecten ook voor bij andere vormen van methodisch handelen.
In de rechterkolom wordt een nadere uitwerking gegeven van die aspecten, om het kenmerkende van maatschappelijk opbouwwerk aan te duiden. In deze nadere uitwerking kan een keuze schuilen. Zo spreken sommigen b.v. ook van maatschappelijk opbouwwerk wanneer het object een bepaalde groep in de samenleving is. Wij willen echter slechts van maatschappelijk opbouwwerk spreken, wanneer het object bij het einddoel is, een samenleving die binnen een bepaald ruimtelijk kader een bepaalde problematiek vertoont die binnen dat kader aangepakt kan worden.
Nog een kleine toelichting op het onderscheid dat wij hieronder maken tussen intermediaire en voorlopige doelen: Het verschil tussen intermediaire en voorlopige doelen is het volgende: voor het bereiken van het einddoel kan het voldoende zijn, dat één of enkele van de genoemde intermediaire doelen bereikt worden. Het is niet noodzakelijk dat ze alle nagestreefd worden, wil men van maatschappelijk opbouwwerk kunnen spreken; het kan nl. zijn dat er t.a.v. sommige ervan in de betrokken samen-

leving geen problematiek aanwezig is, zodat naar oplossing daarvan dan ook niet gestreefd behoeft te worden.
Dit is anders bij de voorlopige doelen. Men kan deze nl. opvatten als middelen of fasen in een proces, die daarvan een essentieel onderdeel uitmaken.

relevante aspecten en specificaties

I. *Doeleinden en objecten.*	
1. a. Einddoel	het individueel welzijn voor zoveel mogelijk mensen bevorderen, voor zover dit door verbetering van de sociale omgeving*) kan geschieden.
b. Object	territoriaal min of meer te begrenzen samenleving.
c. Ruimtelijk kader	de ruimtelijke begrenzing van de als object gekozen samenleving.
2. a. *Intermediaire doelen* (als elementen in de sociale omgeving) één of meer van o.a.	op elkaar afstemmen van behoeften en hulpbronnen, signaleren van nieuwe behoeften en hulpbronnen, bevorderen van informatie, overleg, beraad en samenwerking, verbetering van de beeldvorming van bepaalde bevolkingsgroepen t.o.v. elkaar, verbeteren van de communicatie tussen bepaalde bevolkingsgroepen, bevorderen van integratie van verschillende bevolkingsgroepen in de samenleving als geheel, verminderen van achterstand van bepaalde bevolkingsgroepen in deelname aan de algemeen geldende cultuur, bevorderen van zelfwerkzaamheid, verbeteren communicatie beleidsinstanties-samenleving.
b. objecten daarbij o.a.:	bepaalde groepen of categorieën in de samenleving (b.v. levensbeschouwelijke groepen, beroepsgroepen), instellingen, individuen.

*) Met 'sociale omgeving' wordt in het algemeen bedoeld het geheel van contacten van de enkeling dat nodig is voor zijn functioneren in de samenleving, het zich welbevinden in de samenlevingsverbanden waarvan hij deel uitmaakt.
Het maatschappelijk opbouwwerk richt zich in het bijzonder op een bepaalde soort sociale omgeving, nl. op factoren in een territoriaal min of meer begrensde samenleving, die invloed hebben op het zich welbevinden in de woonomgeving, op ontmoetingsmogelijkheden en op een doeltreffende dienstverlening, voor zover deze binnen die territoriale samenleving aangepakt kunnen worden.

c. ruimtelijk kader daarbij kan zijn:	gelijk aan 1c, kleiner dan 1 c (b.v. bij relatie buurtomgeving), groter dan 1c (b.v. bij contact met beleids- en informatiegevende instanties).
3. *Voorlopige doelen* (fasen in een proces die eventueel ook in andere volgorde of tegelijk kunnen voorkomen)	onderkennen van indicaties, globaal vooronderzoek, relatie werker-object leggen, probleembesef wekken, analyse in deelprobleem, nagaan welke onderdelen van het object hiermee te maken hebben, nagaan op welk punt in het object het eerst mogelijkheden tot verandering aanwezig zijn (leverage point), ontwikkelen van de wil probleem aan te pakken, zoeken van innerlijke en uiterlijke hulpbronnen, mobiliseren van innerlijke en uiterlijke hulpbronnen, formeren van actiegroep, enz.
II. *Verschijningsvorm.* a. activiteiten	een samenstel van activiteiten, waarin de betrokken bevolking (individuen en groeperingen daarvan) zoveel mogelijk geactiveerd wordt.
b. verantwoordelijkheid voor het werk	de activiteiten gebeuren onder verantwoordelijkheid van een orgaan (stichting, commissie, werkgroep e.d. al of niet van het hieronder te noemen sociale instituut) waarin de bij de aan te pakken problemen betrokken groepen van de betrokken samenleving vertegenwoordigd zijn en waarvan enig inzicht in bovengenoemd proces (zie 1, 3) verwacht kan worden.
c. deskundige beroepskracht	de activiteiten worden begeleid, gestimuleerd en gecoördineerd door een deskundige beroepskracht die voor minstens de helft van een normaal te achten werktijd hiervoor aangesteld is.
d. positie	de deskundige neemt een onpartijdige, boven de groeperingen in de betrokken samenleving staande positie in. (In feite zou zijn deskundige aanpak deze onafhankelijke positie tot gevolg moeten hebben; anderzijds is een goede aanpak zonder onafhankelijke positie niet goed mogelijk).

e. begeleiding van de deskundige	de deskundige wordt begeleid door een sociaal instituut (b.v. provinciaal opbouworgaan).
f. dienstverband	de deskundige zou bij voorkeur in dienst moeten zijn van het onder e genoemde sociale instituut. Het komt echter ook voor, dat hij bij het onder b. genoemde orgaan in dienst is.
III. *Afzonderlijke werkzaamheden van de opbouwwerker o.a.:*	onderzoek, gegevens verzamelen, kadertraining, voorlichting, houdingsverandering, enz.

enkele opmerkingen in verband met een paar punten uit het bovenstaande:

Bij het onder IIb. genoemde object zal het opvallen dat hier gesproken wordt van een 'territoriaal min of meer te begrenzen samenleving'. In kringen van sociologen gaat men steeds meer inzien dat de mens in allerlei verschillende sociale omgevingen leeft, die alle een verschillende territoriale begrenzing hebben. Men werkt meestal buiten de woonomgeving, heeft een deel van zijn vrijetijdsbesteding daarbuiten, heeft vrienden binnen en buiten de woonomgeving, winkelt vaak elders, enz.[1]

In deze tabel spreken we daarom dan ook van een 'territoriaal *min of meer te begrenzen* samenleving'.

We bedoelen hiermee, dat de bemoeienis niet bij voorbaat beperkt wordt tot een bepaalde groep in de samenleving, maar dat het gaat om al datgene wat er aan samenlevingsproblematiek binnen een bepaald territoir beleefd en aangepakt kan worden.

Onze volgende opmerking heeft betrekking op de vraag wat dan die 'samenlevingsproblematiek' kan zijn. We moeten dan kijken naar de intermediaire doelen (I, 2, a). Wat daar genoemd wordt, valt in grote trekken in twee soorten uiteen. De eerste twee punten hebben nl. betrekking op planning en coördinatie van voorzieningen. De volgende punten zijn veel meer sociale relatiekwesties. Misschien zou het de duidelijkheid t.a.v. het begrip maatschappelijk opbouwwerk bevorderen, wanneer dit tot de tweede soort beperkt bleef, d.w.z. wanneer planning en coördinatie van voorzieningen op-zich-zelf niet als maatschappelijk opbouwwerk opgevat werd. We zullen het op prijs stellen om hierover ook de mening van anderen te vernemen.

We keren ten slotte terug naar de vraag die aan het begin van dit artikel gesteld werd, nl. de vraag of de oprichting en functionering van afdelingen van Humanitas op te vatten is als maatschappelijk opbouwwerk.

Op grond van de tabel menen wij van niet, vooral i.v.m. de verschijningsvorm. Over het einddoel kunnen de meningen verschillen. Het doel: oprichting en functionering van afdelingen ligt in de sfeer van de intermediaire doelen van deze tabel, nl. het scheppen van maatschappelijk-werkvoorzieningen en van sociale relaties in het bijzonder tussen diegenen die kiezen voor de doelstellingen van Humanitas. Dit kan op zich zelf bijdragen tot verbetering van een 'territoriale samenleving', o.a. doordat een eerst 'als los zand aan elkaar hangend' deel van die samenleving tot een zekere groeps-

[1] Zie ook het artikel 'Integratie op lokaal niveau?' van drs. Mady A. Thung in: 'Kanttekeningen bij het rapport Community Organization in de Nederlandse samenleving'; publ. no. 34 van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Werk. Zij spreekt van 'Funktionskreis' d.w.z. territoriale actieradius, die voor allerlei activiteiten verschillend is, en die al of niet kan samenvallen met de geografische grenzen van het woongebied.

vorming komt rondom de uitgangspunten van Humanitas en dan in die samenleving ook zijn stem kan laten horen.
Een ander voorbeeld waarop wij de tabel willen toepassen: een vormingscentrum van kerkelijke, signatuur in een levensbeschouwelijk niet homogene streek organiseert gespreksgroepen van allerlei groeperingen in het gebied. Een groep van burgemeesters krijgt oog voor de culturele achterstand en sticht een streekvolksmuziekschool; een groep van hoofdonderwijzers gaat inzien dat het gebrekkige taalgebruik van de kinderen op de lagere school een belemmering kan zijn voor doorleren, en besluit met hulp van deskundigen naar verbetering van kennis en gebruik van het algemeen beschaafd Nederlands bij de kinderen te streven. Zij voelden aan het begin weinig voor de gespreksgroep, maar gaan elkaar steeds meer 'vinden' en waarderen.
Bij deze voorbeelden is het niet zonder meer duidelijk, of er van maatschappelijk opbouwwerk sprake is. We zouden moeten weten, of het om incidentele zaken gaat, of dat er sprake is van intermediaire doelen, die deel uitmaken van een meeromvattend proces. Er gebeurt in ieder geval iets aan verbetering van relaties en vermindering van achterstand. Er komt een vorm van samenwerking, maar niet iedere samenwerking is maatschappelijk opbouwwerk. Dat hangt nl. mede af van de andere aspecten. In dit verband is ook de verschijningsvorm belangrijk. Het vormingscentrum gaat in dit geval uit van een bepaalde levensbeschouwelijke richting. Het komt echter wel voor dat er voor het algemene opbouwwerk een afzonderlijke verantwoordelijke groep gevormd wordt, waarin — zoals de tabel zegt — de bij de aan te pakken problemen betrokken groepen van de samenleving, dus ook de ándere levensbeschouwelijke groepen, vertegenwoordigd zijn. Een punt is dan nog of de functionaris van het centrum die met het opbouwwerk belast is, voldoende methodisch deskundig is voor dit werk en een onpartijdige positie inneemt in de ogen van de betrokkenen.
Deze 'determinatietabel' is bedoeld als een poging dergelijke vragen, over wat wel en niet als maatschappelijk opbouwwerk opgevat kan worden te benaderen.[2]
We houden ons zeer aanbevolen voor kritische reacties op deze poging.

R. A. E. ZIJLMAN

[2] Bij de opstelling van de tabel is gebruik gemaakt van gesprekken met functionarissen van Humanitas, met opbouwwerkers en met deskundigen op het gebied van buurtwerk en bijzonder jeugdwerk.
De inhoud van de tabel is aanvaard door het hoofdbestuur van Humanitas.

RELATIES TUSSEN ALGEMEEN EN GESPECIALISEERD MAATSCHAPPELIJK WERK (VI)

een gesprek over het algemeen maatschappelijk werk en de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden

Sterrenkundigen leren ons dat het kan voorkomen, dat onmetelijk ver van elkaar rondcirkelende planeten na verloop van tijd zo een baan beschrijven, dat ze elkaar dicht benaderen. Prompt ontstaat er dan allerlei zeer geleerde activiteit en belangstelling, omdat door observatie van dit ongewone verschijnsel nieuwe gegevens verkregen kunnen worden, gevestigde theorieën achterhaald worden, nieuwe inzichten en kennis zich aandienen.

In het maatschappelijk-werk-heelal zijn veel geleerden het er over eens dat de planeten 'algemeen maatschappelijk werk' en 'bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden' steeds dichter in elkaars nabijheid beginnen te raken. Anders dan de astronomen, die alleen observeren, vraagt b.v. de landelijke Werkgroep AMW van Humanitas zich af of nu misschien de kans daar is om dit verschijnsel door middel van beleidsrichtlijnen en methodische adviezen te beïnvloeden of met onderzoek en experimenten te begeleiden, zodanig dat meer en betere hulp- en dienstverlening aan individu en samenleving geboden kunnen worden.

Niet dat de geleerden het al eens zijn, bij lange na niet. De twee genoemde planeten komen uit wel zeer uiteenlopende richtingen, zijn vaak in nevelen gehuld en daardoor moeilijk waarneembaar, terwijl de baan waarin ze zich bewegen, telkens schijnt te veranderen. Toch zijn er enkele science-fiction enthousiasten die menen te kunnen vaststellen dat de twee planeten vroeger of later zullen samensmelten tot één, om aldus te zamen verder door de kosmos te wentelen. Hoe de redactie erin geslaagd is een gesprek hierover te voeren met enkele kenners van het maatschappelijk-werk-heelal (sociaal astronauten dus?) en wat er gezegd is, leest u hieronder. De redactie is hen voor de geboden medewerking zeer erkentelijk.

(Eerder verschenen in deze serie: relaties van het algemeen maatschappelijk werk met: - zwakzinnigenzorg, - ongehuwde moederzorg, - revalidatie, - kinderbescherming, - bedrijfsmaatschappelijk werk.)

aanleiding

Op een middag in het begin van 1966 had 'ergens in Nederland' een gesprek plaats, waaraan deelnamen mejuffrouw J. M. de Groot (Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden IJmond), mejuffrouw M. James (Diaconaal Centrum, Stichting voor Maatsch. Werk der Ned. Herv. Kerk), mevrouw B. M. van Oort-Wegelin (Bureau voor Lev. en Gezinsm. Rotterdam), mevrouw E. Vrind-van Praag (Bureau Lev. en Gezinsm. op humanistische grondslag te Amsterdam), en ondergetekende als redacteur voor het algemeen maatschappelijk werk van 'Humanitas'.
Het initiatief tot dit gesprek kwam voort uit de adviescommissie voor het algemeen maatschappelijk werk van het hoofdbestuur van Humanitas, waar men — trachtend nieuwe ideeën te ontwikkelen over een aan de eisen van deze tijd aangepaste hulpverleningsstructuur — ook de relatie tussen het a.m.w. en de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden nader in beschouwing wil nemen. (We zullen in dit artikel de gebruikelijke afkortingen gebruiken: 'a.m.w.' en 'LM-bureau').
Concrete gegevens en recente opvattingen daarover zijn echter slechts schaars te verkrijgen. Een gesprek met enkele kenners van de praktijk zou dus — zoals dat heet — in een leemte kunnen voorzien.
En zowaar, het gesprek is tot stand gekomen. Er is een bandopname van de ruim anderhalf uur durende discussie, die veel waardevols en nieuws te beluisteren geeft. Het is niet mogelijk al het besprokene in een artikel weer te geven, we zullen dus een keuze doen en trachten u een indruk te geven van wat er in dit inspirerende gesprek naar voren is gebracht.

vragen

Voor een discussie is een vraagstelling nodig. Het idee om deze te zoeken in de huidige organisatie en levensbeschouwelijke achtergronden van het algemeen- en geestelijkhygiënisch maatschappelijk werk, werd niet zo aantrekkelijk geacht. Toen de discussie op een bepaald ogenblik toch in dit vaarwater terechtkwam, bleek ook wel het verlangen van de gesprekdeelnemers om zo snel mogelijk weer tot methodisch-praktische onderwerpen terug te keren.
Een meer hanteerbare vraagstelling werd gevonden in de toelichting op de subsidieregeling betreffende beide werkvormen.
Deze zegt over het a.m.w. onder meer:

'Een instelling voor algemeen maatschappelijk werk stelt zich ten doel:
het verrichten van arbeid, gericht op het voorkomen en opheffen van de verscheidene maatschappelijke moeilijkheden van de mens als zodanig en van het gezin, waarbij ook aandacht wordt besteed aan de relatie met andere levensverbanden, ten einde bij te dragen tot een persoonlijk en maatschappelijk bevredigend functioneren van de mens.'
'Uit hoofde van zijn opsporende en signalerende taak zal het algemeen maatschappelijk werk naast de direct uitvoerende arbeid ook bijzondere aandacht moeten schenken aan het samenwerken met, verwijzen naar en adviseren van andere werkvormen.
Met name ten behoeve van het gespecialiseerd maatschappelijk werk dient het algemeen maatschappelijk werk — met inachtneming van de aanwijzingen van de gespecialiseerde instelling — in bepaalde gevallen ook aanvullende hulp te verlenen.
Het is voorts gewenst dat het algemeen maatschappelijk werk met de instellingen voor bijzondere groepen of voor gespecialiseerd maatschappelijk werk werkafspraken maakt. Onderlinge afstemming van de voorlichting aan de bevolking, wederzijdse informatie en het aandacht schenken aan de communicatie met de bevolking kunnen

ertoe bijdragen, dat het algemeen maatschappelijk werk meer en meer de algemeen aanvaarde basisfunctie in het individueel maatschappelijk werk gaat vervullen.'

Over de L.M.-bureaus lezen we in de subsidieregeling:
'Onder een bureau voor levens en gezinsmoeilijkheden wordt verstaan een gespecialiseerd bureau, dat werkzaam is ter individuele behandeling van conflicten, moeilijkheden, en problemen op het gebied van huwelijk of gezinsleven of andere dergelijke levensvragen.'

'Een bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden kan voor subsidie in aanmerking komen, wanneer het wat samenstelling en werkwijze betreft voldoet aan de volgende voorwaarden:

a. tot de vaste medewerkers dienen in elk geval te behoren een psychiater – bij voorkeur een zenuwarts met psychiatrische specialisatie en met belangstelling voor de gezinsconflictuologie – en een gespecialiseerd maatschappelijk werker;
b. het bureau dient vaste spreekuren te houden en wel ten minste eenmaal per week;
c. naar gelang van de accentuering van het werk van het bureau dient het spreekuur gehouden te worden door de gespecialiseerde maatschappelijk werker of de arts;
d. Alle aangemelde gevallen dienen ten minste door de psychiater en de gespecialiseerd maatschappelijk werker te worden beoordeeld ten aanzien van de behandeling;
e. van alle aanmeldingen wordt schriftelijk rapport uitgebracht ten behoeve van de stafbesprekingen;
f. ten minste een maal in de twee weken dient een stafbespreking gehouden te worden, waaraan alle vaste medewerkers deelnemen, en waarin alle daarvoor volgens de psychiater en de gespecialiseerd maatschappelijk werker in aanmerking komende aanmeldingen worden besproken en waar een schema voor de behandeling wordt gemaakt;
g. het bureau dient te streven naar een zo nauw mogelijke samenwerking met de ter plaatse bestaande instellingen van algemeen en ander maatschappelijk (gezins-) werk, kinderbescherming (met name de Raden voor de Kinderbescherming), reclassering en geestelijke volksgezondheid.'

Wat blijkt? De subsidiegever verbindt aan zijn subsidie de eis van overleg en samenwerking over en weer. De discussie kon dus gevoerd worden over de vragen:
– Waarom samenwerking, waarop gericht?
– Hoe heeft de samenwerking zich in de praktijk ontwikkeld?
– Welke methodische problemen doen zich voor?
– Welke ontwikkelingsmogelijkheden lijken voor de toekomst wenselijk?

bestaande contacten

Op het waarom en het doel zijn we niet al te diep ingegaan, door als vanzelfsprekend uit te gaan van het 'recht' van de hulpzoekende op de voor zijn probleem meest doelmatige hulpverlening, en desgewenst op begeleiding bij het vinden van de daarvoor meest geschikte hulpverlener. In de loop van het gesprek zou dus gezocht moeten worden naar afgrenzing van die hulp die 'typisch a.m.w.' genoemd zou mogen worden, en andere hulpmogelijkheden die 'typisch' tot het L.M.-bureau mogen worden gerekend.
Maar eerst werd inventariserend nagegaan welke contacten momenteel bestaan. Genoemd werden:
a. De verwijzing van cliënten over en weer; hierbij werd als indruk gegeven dat dit

vrij sporadisch voorkomt en dan nog vaak tot klachten aanleiding geeft in de trant van c. dit is helemaal geen geval voor ons.'

b. Het leercontact, namelijk daar waar de maatschappelijk werker van het L.M.-bureau wordt gevraagd supervisie te geven aan één of meer maatschappelijk werkers van het a.m.w.
c. Het consultatief contact in deze zin, dat de maatschappelijk werker (a.m.w.) bepaalde problematische gevallen met de collega van het L.M.-bureau bespreekt en zijn/haar advies daarover inwint.
d. Meer periodiek geregeld overleg met de m.w.-ers (a.m.w.) over intake en hulpverleningsplan, zoals dat in enkele plaatsen geprobeerd werd of wordt.
e. Periodieke werkbespreking tussen de m.w. van het L.M.-bureau en de leid(st)er van het a.m.w., over intake en hulpverleningsplan.

Deze contacten komen in verschillende combinaties voor, naast nog andere, maar nergens is de situatie zo dat men durft zeggen 'de beste vorm is gevonden.'
Het zou boeiend zijn om na te gaan in hoeverre het samen gehuisvest zijn (L.M.-bureau en a.m.w. in één gebouw) gevolgen heeft voor het samen werken. In de grote steden is het L.M.-werk en het a.m.w. (thans) in aparte bureaus ondergebracht, ook bestuurlijk zijn er verschillen. Maar in een plaats als Arnhem is het interkerkelijke L.M.-bureau (ontstaan uit het hervormde a.m.w.) in één pand gehuisvest met het a.m.w. en een afdeling gezinsverzorging. Het veel jongere L.M.-bureau op humanistische grondslag is te vinden in hetzelfde gebouw als het a.m.w. van Humanitas. En zo zijn er meer voorbeelden.
De staf van het interkerkelijke bureau te Arnhem besteedt aandacht aan een systematische evaluatie van het samen werken, maar men is nog niet ver genoeg om al met conclusies te komen. De vraag is daar bovendien wel eens gesteld of er niet méér hulpmogelijkheden 'onder één dak' gebracht zouden moeten worden, b.v. ook een medisch opvoedkundig bureau.
Het Amerikaanse 'family agency' werd als vergelijkbaar object genoemd, in het gesprek is daar verder niet diep op ingegaan maar wel bleek dat er interessante gezichtspunten aan te ontlenen zijn, ook in de Nederlandse verhoudingen.

ervaringen

Dit kwam o.a. tot uiting bij het uitwisselen van eigen ervaringen. Zo is te Amsterdam, waar tot voor kort het L.M.-bureau op humanistische grondslag gevestigd was in het bureau van Humanitas, gewerkt met regelmatig intake-overleg tussen de praktijkleider a.m.w. en de leidster van het L.M.-bureau. Alle in aanmerking komende aangemelde gevallen werden besproken, uitgaande van de vraag: wie kan hier de meest geschikte hulp verlenen.
Een vergelijkbaar contact vindt plaats op het hervormde centrum in Arnhem. In het IJmond gebied konden plannen tot bespreking van de binnenkomende hulpaanvragen (hervormd a.m.w., Humanitas a.m.w., L.M.-bureau) nog niet in de praktijk worden gebracht.
Een Amsterdamse ervaring met het samen bespreken van de 'intake' was deze: — Over sommige hulpaanvragen was men het snel eens, duidelijk voor het a.m.w. of duidelijk voor het L.M.-bureau. (Of: wat ook wel eens de conclusie was: hier in dit geval moet begonnen worden met contact van de hulpzoekende met een geestelijk raadsman). — Van een aantal gevallen zal men de gegevens in het L.M.-team willen bespreken, waaruit volgt :
soms, waar de hulpzoekende het best geholpen kan worden (a.m.w. of L.M.-bureau), soms, dat het geval onderzocht moet worden door het L.M.-team waarna opnieuw bekeken wordt of het a.m.w. of het L.M.-bureau hulp zal verlenen.

Vooral in laatstgenoemd opzicht zag één der deelneemsters aan het gesprek een duidelijke toekomstmogelijkheid voor het L.M.-bureau.
In de discussie werden we het hier in principe wel over eens: het L.M.-bureau zou in sterker mate de onderzoekfunctie ten behoeve van het algemeen maatschappelijk werk op zich kunnen gaan nemen.
Van de daarvoor in aanmerking komende gevallen zouden de intake-rapporten in het L.M.-team besproken kunnen worden, bij voorkeur met deelname aan het teamoverleg van de maatschappelijk werker die het intake-rapport inbracht. Een andere mogelijkheid is misschien dat het hulpverleningsplan door de maatschappelijk werker van het L.M.-bureau met haar a.m.w.-collega wordt besproken. Laatstgenoemde neemt de begeleiding op zich, zo nodig de maatschappelijk werkster van het L.M.-bureau consulterend.
De praktijk heeft al gunstige resultaten van deze gang van zaken laten zien.
Genoemd werd het geval van een vrouw die zich tot het a.m.w. (gemeentelijke dienst) wendde, omdat zij door haar echtgenoot verlaten was. Het a.m.w. verwees de vrouw naar het L.M.-bureau.
De teambespreking leidde tot de overtuiging dat de vrouw een verkeerde oplossing nastreefde, zolang ze dacht aan het bewerkstelligen van terugkeer van de man. Dus werd door het team gedacht aan een hulpverleningsplan waarmee de vrouw in staat gesteld wordt het gemis van de man in het gezin te boven te komen. Hiervoor was aanvankelijk wekelijks huisbezoek door een maatschappelijk werkster nodig, bovendien was een aantal 'sociale handgrepen' noodzakelijk (b.v. op het terrein van de gewijzigde en nu door de vrouw te beheren gezinsfinanciën). Het a.m.w. heeft deze begeleiding op zich genomen, met mogelijke consultatie bij het L.M.-bureau.
Zo'n voorbeeld riep in het gesprek de vraag op: waarom nu in dit geval het a.m.w. inschakelen?
Het antwoord werd zo geformuleerd: omdat voor begeleiding van de cliënt de opgeleide en enigszins ervaren maatschappelijk werker genoeg psychologische basiskennis heeft.
In dit opzicht wordt soms de indruk gewekt dat de algemeen maatschappelijk werker de neiging heeft zich zelf te onderschatten. Een oorzaak hiervan is misschien dat de maatschappelijk werker met voortgezette opleiding en werkend vanuit een interdisciplinair team vaak gezien wordt als degeen die het 'beter kan' als het een 'moeilijk geval' betreft.
Dit nu is een verkeerd uitgangspunt voor het samen werken van L.M.-bureau en a.m.w.

typering

En zo kwamen we al sprekend in een stadium waarin het nodig werd meer precies te worden over de vraag: wat is nu 'typisch' a.m.w., wat is 'typisch' het werk van het L.M.-bureau?
Het bleek niet mogelijk dit nu al honderd percent 'precies' te zeggen. Wel waren er enkele gemeenschappelijke constateringen:
'Het "dure" L.M.-bureau zou alleen moeten optreden indien hulpverlening beslist niet anders mogelijk is.'
'Het *L.M.-bureau* is vooral geschikt als hulpverlenende instantie voor die cliënten wier moeilijkheden liggen op het terrein van gestoorde tussenmenselijke relaties, waarbij gebleken moet zijn dat de cliënt zelf wil en kan meewerken aan het opheffen daarvan, zelf wil bijdragen aan het vinden van een oplossing.'
'Het *algemeen maatschappelijk werk* is tot nog toe vooral (doch niet uitsluitend) gericht op hulpverlening bij (A) stoornissen in de relatie van de persoon respectievelijk het gezin met instellingen (inclusief regelingen, voorschriften, enz.), of ruimer

gesteld: met 'de samenleving,' (onder 'stoornis' tevens te verstaan het ontbreken van die relatie waar hij wel nodig is); en (B) gestoorde tussenmenselijke relaties in die gevallen waarbij het niet mogelijk lijkt dat de cliënt zelf kan meewerken aan het vinden van een oplossing. In geval B moet de maatschappelijk werker (a.m.w.) werken met klinisch psychiatrisch consult.

Als praktische uitkomst van een en ander werd gezien dat 'typisch' voor de praktijk van het a.m.w. is:
- in ruime mate werken met huisbezoek bij het contact leggen en contact onderhouden met de cliënt,
- het hulpverlenen door middel van wat werd aangeduid als 'praktische sociale handgrepen', b.v. budgetteringshulp, de weg wijzen op het gebied van de sociale wetten, relatie met andere instellingen leggen of zuiveren, enz.

veronderstellingen en feiten

Ons gesprek leidde tevens tot een afrekening met enkele geheide opvattingen zoals deze dat men vanuit het L.M.-bureau 'nooit op huisbezoek gaat.' De m.w.-er van het L.M.-bureau gaat wel op huisbezoek, als dit in het kader van het hulpverleningsplan noodzakelijk is. Erkend werd echter dat de L.M.-bureaus, werkend met wachtlijsten, te kampen hebben met tijdgebrek, waardoor huisbezoek tot de hoogstnoodzakelijke gevallen beperkt wordt.
Wel mag echter vastgesteld worden dat het meer in overeenstemming met de wijze van hulpverlenen door het L.M.-bureau is dat de cliënt op geregelde tijden op het spreekuur wordt ontvangen. Zou dit – zo vroeg één der gesprekdeelneemsters zich af – een traditie zijn die door het L.M.-bureau is overgenomen uit de psychoanalytische sfeer? Of is het een traditie die 'men' geneigd is aan het L.M.-bureau toe te schrijven?
We kwamen tot de slotsom dat de factor tijd de doorslag geeft, en dat bij minder lange wachtlijsten meer huisbezoek gedaan zou worden.
Een andere 'legende' is dat het L.M.-bureau hoge eisen stelt aan de begaafdheid van de cliënten. Ook dit gaat niet op. Er zijn zwakbegaafden die geholpen kunnen worden, omdat ze wel degelijk zelf een aandeel nemen in de oplossing van het probleem waarmee ze kwamen.
Ten slotte werd een kritische noot geplaatst bij de wel eens vernomen opvatting dat maatschappelijk werkers die de voortgezette opleiding hebben, per se hun toekomst moeten zoeken in het interdisciplinaire teamwork, of in de beleidsfuncties. Ook het a.m.w. heeft behoefte aan m.w.'ers met voortgezette opleiding.
Gesteld werd: De gevarieerdheid van hulpaanvragen in het a.m.w. maakt het mogelijk dat pas-opgeleiden met hun basiskennis de uitvoering van de hulpverlening in veel gevallen op zich kunnen nemen. Daarnaast zijn in het a.m.w. werkers nodig met veel ervaring en een grote dosis levenswijsheid. Een deel van deze werkers zou met een voortgezette opleiding weer een waardevolle bijdrage aan het a.m.w. kunnen geven, omdat soms blijkt dat de hulpaanvragen een problematiek betreffen, waarvoor de basiskennis van de 'gemiddelde' maatschappelijk werker zeker niet toereikend is.
In ons gesprek kwam de suggestie naar voren dat de afgestudeerde van de v.o. zich eigenlijk af zou moeten vragen: ben ik als persoonlijkheid geneigd tot werken in (multidisciplinair) teamverband, of ben ik een type dat beter tot zijn recht komt op het eigen (unidisciplinaire) vakterrein.
In ons gesprek kwam wel tot uitdrukking dat het voor maatschappelijk werkers die voor het eerst hun gevallen in een team in bespreking brengen (hetzij uni- of multidisciplinair), steeds weer een verrassing is 'hoeveel eruit te halen is' (uit de intakegegevens).

Een diagnosticerende verheldering van de aangetroffen problematiek is voor de verdere hulpverlening van groot belang. Ook het gedwongen zijn het hulpverleningsplan te formuleren en aan anderen duidelijk te maken leidt tot verheldering in het denken.

het beeld van het a.m.w.

Het gesprek is vervolgens voortgezet over de zojuist onder A genoemde functie van het a.m.w.: hulp verlenen bij stoornissen in de relatie tussen persoon resp. gezin en samenleving (instellingen, werk, woning, regelingen, voorschriften, enz.).
Vooropgesteld werd dat dit door de subsidiegever (met name het rijk) altijd als een belangrijke taak van het a.m.w. is gesteld. Constaterend dat soms verscheidene maatschappelijk werkers (en anderen) namens diverse instellingen met één persoon of gezin in contact staan, werd door het Ministerie van Maatschappelijk Werk aan het a.m.w. de coördinerende functie toegekend. Met de diverse gespecialiseerde instellingen moet het a.m.w. in overleg treden om tot één gezamenlijk hulpverleningsplan te komen.
Dat dit in veel gevallen niet of slechts ten dele lukt, heeft de ervaring geleerd.
Volledigheidshalve werd er in het gesprek op gewezen dat ook in gevallen waar het a.m.w. niet wordt ingeschakeld, de gespecialiseerde maatschappelijk werkers zullen streven naar een gecoördineerde hulpverlening.
Ook de maatschappelijk werker van een gespecialiseerde instelling zal trachten onnodige dubbele contacten te voorkomen. Toch werd al discussiërend de totstandbrenging van een gecoördineerd hulpverleningsplan in overleg met de cliënt en met de in te schakelen instanties gezien als een blijvende taak voor het algemeen maatschappelijk werk.
Waarom lukt het vaak niet? Omdat het een bijzonder tijdrovend procédé is. Voordat een aantal in eigen termen denkende instellingen zich verenigd heeft in één hulpverleningsplan, daar gaan uren tijd voor de a.m.w.'er in zitten. Daarnaast heeft hij zijn 'eigen gevallen' (zie B), en als we ons dan bedenken dat vele a.m.w.'ers op een 'eenmanspost' werken, is het duidelijk dat het voor velen niet mogelijk is het een en het ander te doen.
Eén van de gesprekdeelneemsters betoogde: Het is beslist ten onrechte dat sommige a.m.w.'ers verzuchten: 'Wij zijn de vergaarbak waar iedereen terechtkomt die nergens anders geholpen kan worden.'
Dit beeld ontstaat ook niet daar waar het a.m.w. werkelijk zijn functie kan waarmaken. Wat is daarvoor nodig?
Op zijn minst toch wel dit:
Over de aanmeldingen op het spreekuur van het a.m.w. moet overleg mogelijk zijn, dus minstens zijn twee m.w.'ers per instelling nodig. Ingezien moet worden dat een vrijblijvend overleg tussen twee collega's dan nog tot minder resultaat zal leiden dan geregelde intake-besprekingen onder leiding van een bekwame leidinggevende maatschappelijk werker. Deze kan helpen duidelijk te maken wie van de maatschappelijk werkers welke contacten het best op zich kan nemen.
Bovendien is het beschikbaar zijn van een supervisor van belang om leiding te geven aan het leerproces waarin vooral de beginnende maatschappelijk werkers zich in de praktijk bevinden. Ook de aanwezigheid van een consulterende psychiater is van belang.
De reden waarom veel maatschappelijk werkers in het a.m.w. in een situatie werken die aan deze vereisten niet tegemoetkomt, werd in ons gesprek bekend verondersteld: het te grote aantal te kleine instellingen voor a.m.w. in ons land.
We constateerden in ons gesprek gelukkig alom een streven naar 'schaalvergroting', waarbij één van de discussianten met klem opmerkte: 'Als ergens verzuiling zinloos is, dan is het wel in het a.m.w.'

Als één van de redenen om tot een regionaal beleid in het a.m.w. te komen werd genoemd: de noodzakelijkheid om de hulpmogelijkheden van het a.m.w. meer naar de mensen toe te brengen, het a.m.w. moet vindbaar zijn (in sommige steden en streken komt al een systeem van gedecentraliseerde spreekuren per wijk/buurt tot stand).

resumerend:

Wat kan, al met al, een conclusie van dit gesprek zijn? Laten we proberen het zo samen te vatten:
1) Er moet meer ervaring opgedaan worden met het in teamverband bespreken van de binnenkomende verzoeken tot hulpverlening. Dit kan zijn het 'interdisciplinaire' L.M.-team. Daarnaast is een 'unidisciplinair' team denkbaar van drie of meer maatschappelijk werkers, onder wie een leidinggevend maatschappelijk werker (in grootstedelijke bureaus ook wel praktijkleider genoemd).
2) Laatstgenoemde zou meer dan tot dusverre moeten kunnen gebruik maken (of laten maken) van psychiatrisch consult in bepaalde gevallen. Uit ervaring zou moeten blijken of voor dit consult bij uitstek de psychiater van het L.M.-team is aangewezen, of wel dat het a.m.w. een 'eigen' meer klinisch ingestelde psychiater van node heeft.
3) Het alg. maatschappelijk werk zou tevens in geregelde bespreking met de m.w.'er van het L.M.-bureau zorg kunnen dragen voor een goede overdracht en overname van de hulpverlening over en weer, en voor samenwerking bij de hulpverlening.
4) Er moet meer ervaring worden opgedaan die inzicht verschaft in de betekenis die het L.M.-team kan hebben voor hulpverlening door andere uitvoeringsorganen, b.v. het a.m.w. Genoemd werden:
— de onderzoekfunctie (het spreekuurverslag van het a.m.w. kan in het L.M.-team besproken worden waarbij de a.m.w.-maatschappelijk werker aan het teamoverleg deelneemt of waarna de m.w. van het L.M.-bureau de adviezen met de a.m.w.'er bespreekt en toelicht);
— de consulterende functie die de maatschappelijk werkster van het L.M.-bureau op zich kan nemen, in die zin dat a.m.w.'ers met haar een geval uit de a.m.w.-praktijk kunnen komen bespreken.
5) Er moet (vergelijk 3) ervaring worden opgedaan met het wederzijds overleg tussen de leidinggevend m.w.'er van het L.M.-bureau en de leidinggevend m.w.'er van het a.m.w. over alle (althans de in aanmerking komende) gevallen, waarbij duidelijk wordt: wie kan dit contact het beste op zich nemen? (Een dergelijk overleg van een L.M.-bureau met meerdere bureaus voor a.m.w. is denkbaar.)
Opgemerkt werd dat er bij het a.m.w. (zeker waar dit is gerelateerd aan gezinsverzorging en bejaardenhulp) aanvragen binnenkomen waarvoor overleg met het L.M.-bureau overbodig is.
Dit kan door de leidinggevend m.w.'er in de praktijk beoordeeld worden.

We dachten, genoeg stof voor studie en gesprek in wijde kring. Er zijn nog meer vragen gesteld. Welke plaats zal het L.M.-bureau en het a.m.w. gaan innemen in relatie met de nieuwe organisatorische structuren in de volksgezondheid (b.v. groepspraktijken van huisartsen) en geestelijke volksgezondheid (b.v. regionale instituten voor geestelijke gezondheidszorg)?
Daarover eindigt deze beschouwing zoals het weergegeven gesprek eindigde: 'open ended'.

P. ALBARDA

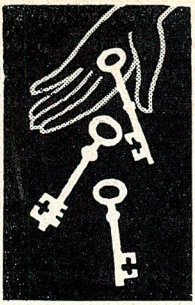

hoe kwam ik er toe?

het raadsel van de winkeldiefstal

Een goed verzorgde, niet opvallende vrouw van middelbare leeftijd loopt door een warenhuis te dwalen. Ze maakt een wat afwezige, in zich zelf gekeerde indruk. Enkele uitstallingen van artikelen schijnen haar bijzondere aandacht te trekken. Zij koopt op de levensmiddelenafdeling een voordelig pak koffie en een pakje thee. Dan blijft ze een tijdje naar de stand met boter en kaas staren. Zij kijkt even om zich heen; er is geen juffrouw in de buurt. Plotseling pakt zij een half pond boter en laat dit in haar tas glijden. Even verderop neemt zij in het voorbijgaan een tablet chocolade en werkt dit eveneens onopgemerkt in haar tas. Dan verlaat zij wat gejaagd de afdeling en gaat naar de afdeling kleding. Zij moet een truitje kopen voor haar dochter; zij laat zich wat artikelen tonen, maar kan geen keus maken. Vervolgens loopt zij naar een andere stand, waar damesvesten in allerlei kleuren voor het grijpen liggen. Zij staat enige tijd met een lichtgroen vestje in haar hand, voelt de kwaliteit, legt het dan terug. Weer werpt zij een schuwe blik om zich heen, pakt opeens het vest, moffelt het in haar boodschappentas en loopt in de richting van de trap. Haar manipulaties zijn nu echter niet onopgemerkt gebleven; er was iets onrustigs en stiekems in haar houding, dat al gauw de aandacht trok van een verkoopster. Zij waarschuwt een controleur, die de vrouw naar de uitgang volgt. Buitengekomen voelt zij een hand op haar arm en een stem vraagt haar nog even mee naar binnen te gaan. Geschrokken en verdwaasd volgt zij de controleur naar een hokje; er wordt haar gevraagd of zij alles wat in haar boodschappentas zit, heeft afgerekend. Zij zegt van wel, maar al spoedig blijkt bij controle van de inhoud van haar tas, dat zij onvoldoende kassabonnen kan tonen. De verkoopster wordt erbij gehaald, die een beschuldigende vinger naar haar uitsteekt en haar op onaangename toon toespreekt. De mazen van het net worden steeds dichter aangehaald; de vrouw ziet geen uitweg meer en snikkend bekent zij dat zij de goederen zonder betaling probeerde mee te nemen. Zij wil het goedmaken door alsnog te betalen, maar men neemt hier geen genoegen mee. De politie wordt gebeld en als een misdadigster wordt zij onder de minachtende blikken van het winkelpersoneel weggeleid. Op het politiebureau wordt zij grondig verhoord; men suggereert dat dit wel niet de eerste keer zal zijn geweest en men vraagt haar waarom zij deze daden pleegt. Bij fouillering blijkt dat zij meer dan voldoende geld op zak had om de artikelen te betalen. Zij kan geen antwoord geven op de vraag naar het waarom; zij herhaalt steeds wezenloos dat zij het niet weet. Als de rechercheurs tot huiszoeking willen overgaan, smeekt zij hun, niet aan haar man te vertellen wat er gebeurd is. Hij zal het niet begrijpen van haar en haar misschien wel de deur wijzen. Een van de rechercheurs krijgt medelijden met haar; hij zegt dat het toch beter is het niet voor haar man verborgen te houden en hij biedt aan het hem te vertellen, als zij het zelf niet durft. Als de volgende avond de rechercheur komt, blijkt dat haar man nog van niets

weet. De rechercheur deelt hem voorzichtig mee dat zijn vrouw winkeldiefstal heeft gepleegd. De echtgenoot is hoogst verbaasd en eerst nogal verontwaardigd, maar als hij merkt hoezeer zijn vrouw onder haar daad gebukt gaat, praat hij met haar en probeert haar wat op te beuren. In de daarop volgende gesprekken tussen man en vrouw blijkt zij nog steeds niet in staat een verklaring te geven voor haar daad. Zij voelt zich erg slecht en schuldig en ziet met angst en beven uit naar het moment dat zij voor de rechter zal moeten verschijnen.

Is de verleiding deze vrouw te machtig geweest? Is het zo dat de grote zelfbedieningswinkels en warenhuizen met hun overvloed van aantrekkelijke artikelen soms zodanig de begeerte opwekken naar het bezit ervan dat een alles overheersende drang er naar doet grijpen en het geweten tijdelijk in slaap wordt gesust? Voor de hand liggende vragen, waarop een tamelijk eenvoudig antwoord mogelijk lijkt. Vrij algemeen wordt aangenomen dat de verleiding in deze situatie voor mensen met een niet al te sterk normbesef vaak te groot is. Het is weliswaar fout wat zij doen, maar ook de leiding van de grote bedrijven treft een blaam en wordt mede schuldig geacht, omdat deze de te verleidelijke situatie schept en in stand houdt, terwijl men onvoldoende personeel in dienst heeft om controle uit te oefenen.

Is hier nu alles mee gezegd? Moeten wij ons niet verwonderen over het feit dat vrouwen, die over het algemeen veel minder wetsovertredingen begaan dan mannen, bij de winkeldiefstallen verre in de meerderheid zijn? Of is dit een gevolg van de omstandigheid dat zij meestal de boodschappen doen en zich dus meer in deze verlokkende situatie begeven, terwijl zij overigens minder aan verleiding tot delinquent gedrag blootstaan doordat zij hun dagen grotendeels in de beschermende huiselijke omgeving doorbrengen?
Ook op deze vragen zou dus misschien een eenvoudig antwoord betreffende de oorzaak van de grotere frequentie van winkeldiefstallen door vrouwen te geven zijn.
In dit verband mag echter allereerst gewezen worden op het proefschrift van professor dr J. C. Hudig,[1] waarin zij zich bezighoudt met de oorzaken van de geringere criminaliteit van de vrouw in verhouding tot de man. Na een uitvoerig onderzoek komt zij tot de conclusie dat deze *niet* het gevolg is van de beperktere gelegenheid die de vrouw heeft om tot criminele handelingen te komen. Het buitenshuis werken van de vrouw in de laatste decennia heeft ook géén verhoging van de vrouwencriminaliteit te zien gegeven. Professor Hudig concludeert dat doorslaggevend is dat de vrouw over een groter aanpassingsvermogen beschikt in moeilijke levensomstandigheden dan de man; zij zal zich eerder in het onvermijdelijke schikken, omdat zij een grotere behoefte heeft aan harmonie met haar omgeving. In het algemeen zal zij in veel ongunstiger omstandigheden moeten verkeren om tot criminaliteit te vervallen dan de man.
Maar nogmaals, hoe ligt het dan bij de winkeldiefstallen? Waarom overheersen de vrouwen hier en wat voor vrouwen zijn het dan, die tot dit soort delicten vervallen?

ervaringen van de reclassering

In het reclasseringswerk, met name bij het instellen van zogenaamde voorlichtingsonderzoeken, die o.a. ten doel hebben, de rechterlijke macht een indruk te geven van de persoon en de levenssituatie van de verdachte en van de omstandigheden waaronder het delict is gepleegd, komen wij eveneens voornamelijk dán met vrouwen in aanraking, als er sprake is van winkeldiefstal. Wij worden daar geregeld geconfron-

[1] J. C. Hudig: De criminaliteit der vrouw, 1940.

teerd met de vraag waarom een bepaalde vrouw tot dit delict kwam. Als men deze onderzoeken doet, gaat men veel meer kanten van de zaak zien en blijkt het lang niet eenvoudig een lijn te ontdekken in de keten van oorzaak en gevolg.
Allereerst valt dan op dat de meeste van deze vrouwen niet in financieel behoeftige omstandigheden verkeren. Reeds in 1902 schreef de Franse arts Dubuisson,[2] dat hij in zijn psychiatrische praktijk te maken kreeg met vrouwen die in redelijke of goede financiële positie verkeerden en die goederen wegnamen van weinig waarde. Het risico van de daad stond in geen enkele verhouding tot de geringe waarde van het gestolene. Bij hun arrestatie maakten zij vaak de indruk opgelucht te zijn dat ze betrapt waren. Bij huiszoeking bleek dikwijls dat de gestolen voorwerpen niet gebruikt of benut werden, maar in kasten of donkere hoeken verborgen waren, vaak nog met het prijskaartje van de winkel eraan.
De mededelingen van Dubuisson sluiten aan bij onze ervaringen, waarover mej. mr A. Valkis [3] reeds enige malen heeft geschreven. Zij heeft zich, met anderen, verdiept in het bovenvermelde, op het eerste gezicht onverklaarbare gedrag, dat doet vermoeden dat aan de winkeldiefstal niet altijd een directe materiële behoeftebevrediging ten grondslag ligt.

Een tweede verrassende ontdekking was voor ons dat de winkeldieveggen met wie wij in aanraking kwamen, vaak vrouwen zijn met een zeer behoorlijk normbesef. Het zijn meestal huisvrouwen die hun plichten als echtgenote en moeder goed vervullen; zij besteden veel zorg aan hun huishouding en hebben geen moeite met hun geld rond te komen. Zij worden door hun omgeving als fatsoenlijke, zorgzame, hulpvaardige mensen beleefd. De winkeldiefstallen vallen volkomen buiten hun normale levenspatroon en wekken een gevoel van ongeloof en verbazing bij mensen uit hun kring die ervan horen.
De vrouw zelf reageert na de ontdekking, alsof zij iets gedaan heeft dat ontoelaatbaar en onvergefelijk is. Zij is voor zich zelf en haar omgeving van een voetstuk gevallen; de schade is onherstelbaar. Zij blijft rondtobben met de vraag hoe zij er ooit toe gekomen is en weet hier geen antwoord op. Maanden, soms jarenlang wordt zij terneergedrukt door gevoelens van schaamte en schuld over haar daad.

Als men als buitenstaander aanziet en meemaakt, welke dramatische gevolgen deze delicten voor de daderessen veelal hebben, wordt men des te meer aangespoord om de oorzaken ervan na te gaan, in de hoop dat de kennis hiervan wat verheldering en verlichting zal kunnen brengen. Dan blijkt dat er in de levenssituatie van deze vrouwen vaak knelpunten zijn aan te wijzen, zgn. stress-situaties, die hen al geruime tijd belasten en waarvoor zij geen uitkomst zien. Voorbeelden hiervan zijn in het reclasseringswerk in overvloed voorhanden en zijn uiterst gevarieerd. Denkt u b.v. eens aan een vrouw, aan wie een arts na onderzoek heeft medegedeeld dat zij geen kinderen meer kan krijgen. Zij heeft nog maar één kind en heeft zelf vroeger de nadelen van enig kind zijn ondervonden. Haar man is eerst ook geschokt door de mededeling van de dokter, maar legt er zich ten slotte bij neer en raadt zijn vrouw aan hetzelfde te doen. Zij kan dit echter niet en blijft zich afvragen, of zij nu niet minderwaardig is en tekort schiet in haar vrouw-zijn! Zij kan met haar man niet meer over het probleem praten, want hij reageert er verstandelijk op en zij vindt geen weerklank voor haar neerslachtige gevoelens. Het is bovendien niet de gewoonte dat zij haar man, die zelf veel moeilijkheden heeft in zijn werk, met haar zorgen lastig valt. Ook in haar verdere omgeving meent zij niemand te hebben die begrip zal kun-

[2] P. Dubuisson: Les voleuses des grands magasins. A. Storck & Cie., Parijs 1902.
[3] Artikelen in het Maandblad voor Berechting en Reclassering van juni 1954 en oktober 1956.

nen opbrengen voor haar innerlijk getob. Men is van haar geen klachten gewend. Meestal komen de mensen bij haar met hun moeilijkheden. Zij kropt haar spanningen op en op een kwade dag komt er plotseling een uitbarsting; zij neemt op grote schaal in een warenhuis wollen kleding en levensmiddelen weg.

Of denkt u eens aan een vrouw die in de overgangsleeftijd verkeert en enkele maanden geleden erachter is gekomen dat haar man er een vriendinnetje op na houdt. Haar huwelijk is altijd goed geweest, meent zij, en hoe is het nu mogelijk dat haar man na al die jaren een andere vrouw boven haar schijnt te verkiezen? Zij durft met hem niet goed het onderwerp aan te snijden; bij een poging daartoe reageerde hij kortaf en bits. In haar onzekerheid en verdriet dwaalt zij doelloos door de stad, gaat een magazijn binnen en stopt daar wat ondergoed en enkele namaak-bijous in haar tas. Zij doet dit zo *opvallend* dat ze onmiddellijk betrapt wordt.
Uit een derde voorbeeld zal u blijken, dat financiële factoren wel in het geding kunnen zijn, maar dat deze slechts een onderdeel vormen van een complex van moeilijkheden in een gezin.
In dit geval zijn man en vrouw het vaak oneens in hun opvattingen over huwelijks- en gezinsleven. De vrouw is vooral gericht op de zorg voor het huishouden en de verzorging van de kinderen. Zij is het liefst in haar eigen huis; bij andere mensen voelt zij zich weinig op haar gemak. Het inkomen wil zij in de eerste plaats aan voedsel, kleding en speelgoed voor haar zoons en dochters besteden. Zij is zelf in haar jeugd veel te kort gekomen en wil haar kinderen nu alles geven.
De man daarentegen legt de nadruk op eigen behoeften, die zijns inziens in de huwelijksrelatie voor vervulling in aanmerking komen. Hij is in zijn jeugd erg verwend door zijn moeder. In zijn vrije tijd legt hij graag beslag op zijn vrouw, b.v. om met haar uit te gaan. Zij moeten dan beiden behoorlijk gekleed gaan. Hij heeft ook behoefte aan een auto en een televisie.
In de seksuele omgang kunnen de partners elkaar moeilijk vinden; de vrouw is tamelijk afwerend, terwijl de man hieraan veel behoefte heeft.
Door de tegenstellingen tussen man en vrouw is er een groeiende verwijdering; elk van de beide partners is geneigd zijn eigen standpunt steeds krachtiger te verdedigen en te onderstrepen, uit angst onvoldoende aan bod te komen. De vrouw voelt zich niet voldoende tegen haar man opgewassen; zij is bang voor zijn koppigheid en harde woorden. Weliswaar verzet zij zich vaak tegen zijn eisen, maar zij heeft toch het gevoel dat hij aan het langste eind trekt. Omdat zij zich te kort gedaan voelt en meent voor de kinderen te weinig te kunnen kopen, haalt zij elders haar schade in en neemt in twee warenhuizen levensmiddelen en kleding weg.

achtergronden van de diefstal

Dat deze diefstallen vaak in verband staan met huwelijksmoeilijkheden, is niet te loochenen. Dit kwam ook naar voren in het voortreffelijke televisieprogramma over winkeldiefstal van Jan Blokker, waarin op het televisiescherm zeer duidelijk werd uitgebeeld, hoe een vrouw die zich door haar man verwaarloosd voelde, tot winkeldiefstal verviel.
Toch zult u zich blijven afvragen, waar nu het verband ligt tussen moeilijke levensomstandigheden en het plegen van winkeldiefstal. Waarom steelt men in winkels, als men zich in zijn huiselijke omgeving niet gelukkig voelt?
Toen wij [4] ons in deze samenhang gingen verdiepen, bleek een ingewikkeld samenspel

[4] Teamwork met de consulterend psychiater by het Nederlands Genootschap tot Reclassering, afdeling Amsterdam.

van factoren een rol te spelen. Ik zal proberen een indruk te geven van die factoren die wij in vele gevallen in combinatie tegenkwamen, zodat de herhaling ervan ons ging frapperen en ons tot bepaalde voorlopige conclusies bracht.
Wij troffen onder vrouwen die winkeldiefstal plegen, veelvuldig mensen aan die hun taak als echtgenote, huisvrouw en moeder overdreven consciëntieus vervullen. Zij zijn altijd bezig en gunnen zich zelf weinig ontspanning. Opvallend is hun behoefte aan ordelijkheid, reinheid en netheid, die hen steeds aanzet tot schoonmaken en opruimen. De echtgenoten van deze vrouwen zeggen vaak dat zij hen te precies vinden op dit gebied.
Deze vrouwen voelen zich onzeker over hun capaciteiten en zijn vaak bang te kort te schieten in hun prestaties. Zij worden hierdoor onrustig en gejaagd en maken de indruk nogal krampachtig te leven. Zij vragen meestal erg weinig voor zich zelf. De behoeften en wensen van man en kinderen komen op de eerste plaats en vaak komen zij aan de vervulling van eigen verlangens nauwelijks toe. Zij moeten altijd voor anderen klaarstaan en vragen zich niet gauw af of zij het allemaal wel aankunnen.
Vaak blijkt dat deze vrouwen in hun jeugd in moeilijke gezinsomstandigheden zijn opgegroeid. Armoede, zorgen en gespannen verhoudingen tussen de ouders leidden ertoe dat de kinderen te zwaar belast werden. Niet zelden bleek dat op deze vrouwen in hun jeugd al vroeg een beroep gedaan werd om te delen in de zorg voor de huishouding en voor de broertjes en zusjes. Deze vrouwen hebben zich in hun jeugd vaak meer dan de andere kinderen verantwoordelijk gevoeld voor de situatie in het gezin en hun moeder willen helpen en bijstaan.
Bij het sluiten van een huwelijk hebben zij vaak de wens en het ideaal, een ander, beter leven op te bouwen, waarbij zorgen en ruzies buiten de deur blijven. Zij verlangen naar een harmonisch gezinsleven. Zij wilde hun jeugd vergeten en idealiseren vaak de verhouding tot man en kinderen. Spanningen en moeilijkheden worden weggestopt en ontkend, omdat zij zich uitermate verantwoordelijk voelen voor een goede sfeer en een prettig thuis.
Ontstaan er echter te sterke, ondergrondse of ook wel meer naar buiten tredende spanningen in het gezin, dan komt er soms een moment dat het uitgangspunt: 'alles moet goed zijn bij ons' niet meer kan worden volgehouden. De pogingen om op de oude voet voort te gaan, blijken onvoldoende effect te sorteren. Deze vrouwen gaan zich dan erg onzeker voelen; aan de rigoureuze eisen die zij zich stelden, kan niet meer worden voldaan. Zijn er verwijten aan het adres van hun echtgenoot, dat hij in bepaalde opzichten te kort schoot, dan worden deze vaak te weinig toegelaten of geuit. Het huwelijk moet immers goed zijn. Door opgekropte spanningen ontstaat soms een innerlijke paniektoestand, die een uitweg zoekt. De eigen behoeften en verlangens worden in zo'n periode vaak sterker gevoeld, maar tevens weer afgeweerd en zoals gewoonlijk ontoelaatbaar geacht. Thuis mogen zij niet falen, moeten zij de situatie tot het uiterste volhouden. De moeilijkheden, die vaak grotendeels onbewust blijven, worden ten slotte als het ware 'uit huis geplaatst'; in een toestand van bewustzijnsverlaging nemen zij in de onpersoonlijke sfeer van het grootwinkelbedrijf levensmiddelen, kleding, sieraden of kinderspeelgoed weg. Vele vrouwen voelen bij het wegnemen een zekere opluchting, een vermindering van geladenheid en spanning optreden. Het wegnemen van het begeerde artikel — iets moois of iets prettigs — vervult een onbewuste wens. In de daad vragen deze vrouwen tevens aandacht voor hun moeilijkheden en voor hun verwaarloosde persoonlijke behoeften en hun tekorten. Hun diefstal bevat ook een element van onbewuste agressie en protest; niet zelden treft zij haar echtgenoot, die te weinig rekening hield met haar gevoelens, door de schande en openbaarmaking bij de ontdekking en het ingrijpen van de justitie.

Het viel ons op dat sommige echtgenoten geneigd waren hun vrouwen na het bekend worden van het delict meer aandacht te geven, of meer bij te staan in hun dagelijkse

beslommeringen, of hun zelfs een geschenk te geven, bij voorbeeld in de vorm van een vakantiereisje.
Er zijn echter ook vrouwen die consequent het delict voor hun echtgenoot verborgen houden. Zij schamen zich te veel en willen mogelijk niet zien of toegeven dit bezwaren tegen hun echtgenoot in het geding zijn.
Het delict kan ook nog deze betekenis hebben, dat het uiting geeft aan een behoefte aan straf. Rancuneuze gevoelens, b.v. tegen de echtgenoot, die als 'slecht' worden ervaren, kunnen een dusdanig innerlijk conflict en schuldgevoel opwekken, dat het sommige mensen méér houvast geeft, een duidelijk vergrijp te plegen, waarvoor vastomlijnde kaders van schuld en straf bestaan ('de justitie moet maar uitmaken, hoe schuldig ik ben'). Daarom wordt de diefstal vaak zo zichtbaar gepleegd, of gaat men ermee door, tot men gepakt wordt.
Sommige vrouwen vervallen alleen tot een dergelijk delict in perioden van extra lichamelijke en psychische belasting, zoals zwangerschap en climacterium, wanneer ingrijpende veranderingen optreden en het evenwicht wordt bedreigd.

wat kunnen wij doen om hulp te bieden?

Wat valt er nu te doen voor de maatschappelijk werker bij een reclasseringsinstelling, die met een dergelijke problematiek in aanraking komt? Allereerst wordt deze geconfronteerd met de ontreddering die na de ontdekking van de diefstal gewoonlijk optreedt. Als de roes van het stelen doorbroken is, volgt een grote ontnuchtering. Het onbegrijpelijke en ongeoorloofde van de daad komt dan sterk naar voren. Vanuit het strakke normbesef dat deze vrouwen er altijd op na hielden, veroordelen zij de daad ten zeerste. Daarom blijven zij voortdurend rondtobben en zich afpijnigen met de vraag, hoe zij zo iets afkeurenswaardigs hebben kunnen doen. Er ligt voor de maatschappelijk werker dus een belangrijke taak om begrip te tonen voor deze gevoelens, opdat zij deze zoveel mogelijk kunnen uiten en langzaam aan enigszins verwerken. Hoewel het voor vrouwen in deze situatie zeer moeilijk is om op de oorzaken van hun daad in te gaan, lukt het soms in een aantal gesprekken hun iets te laten zien van de knelpunten in hun situatie, waardoor de toestand hun te machtig werd. Als zij in staat zijn om enigszins de aanleiding tot hun daad onder ogen te zien, geeft dit hun enige verlichting. Het blijft echter uiterst moeilijk, hun het verband met het delict duidelijk te maken, omdat dit voor hun gevoel niet te rijmen is met hun gewoonlijk consciëntieuze instelling. De onbewuste drijfveren zijn voor hen meestal niet toegankelijk en er blijft dus een ontbrekende schakel in de keten van oorzaak en gevolg. Daarom kan de diefstal ook maar zeer ten dele worden verwerkt en aanvaard.

Sommige vrouwen kunnen wel hulp en steun aanvaarden bij het wat meer ingaan op de achterliggende problemen. Vaak ontstaat er wat verheldering bij het geregeld doorpraten van deze problemen en soms blijken zij in staat enige wijziging aan te brengen in hun situatie. Als de echtgenoot ook in staat is een wat andere houding aan te nemen, kan de toestand in het gezin soms aanmerkelijk verbeteren. Je kunt dan de vrouw horen zeggen dat de diefstal veel narigheid met zich mee gebracht heeft, maar dat deze toch het begin is geweest van een keer ten goede en van een opener verhouding tot haar echtgenoot. Het is haast onnodig te vermelden dat ook de kinderen hier wel bij varen.
Soms is na een half jaar de situatie al dusdanig opgeknapt dat onze hulp niet meer nodig is. Maar vaak duurt het wel een paar jaar, voordat wij in overleg met de persoon in kwestie het reclasseringscontact kunnen beëindigen.
In sommige gevallen kunnen vrouwen, ondanks het gebeurde, niet ingaan op hun problemen. Zij moeten volhouden dat alles goed is bij hen. Het loslaten van dit idee is een te grote bedreiging en het reclasseringscontact wordt een te zware belasting,

omdat dit hen slechts herinnert aan een zwarte bladzijde in hun leven, die zij er het liefst uit zouden scheuren. Vaak blijkt het niet mogelijk enige positieve inhoud te geven aan het contact. Indien dit tijdens het voorlichtingsonderzoek onvoldoende duidelijk werd, is het van belang dit later onder ogen te zien, opdat niet een zinloos en belastend contact zich blijft voortslepen.

wie kan het beste helpen?

Zoals altijd moet ook bij deze reclasseringscontacten zo spoedig mogelijk worden afgewogen, of het beter door een vrijwillig medewerker of door een maatschappelijk werker kan worden onderhouden. Soms ligt een verwijzing naar een andere maatschappelijk-werkinstelling, een bureau voor levensmoeilijkheden of een zenuwarts, weer meer voor de hand. Uit deze mogelijkheden wordt steeds een keuze gedaan, vaak in overleg met de psychiaters die aan onze bureaus verbonden zijn en die ons helpen bij het verkrijgen van inzicht in de structuur en problematiek van een cliënt en in de beste wijze van hulpverlening. In dit teamverband liggen meer mogelijkheden om tot een juist beeld te komen. U zult wel begrepen hebben dat dit vaak lang niet eenvoudig is. Als herhaling van de winkeldiefstal plaatsvindt — hetgeen gelukkig niet al te veel voorkomt — is overleg met de consulterend psychiater mijns inziens altijd aan te bevelen.
Wanneer wordt nu de vrijwillige medewerker in deze gevallen ingeschakeld? Dit zal gebeuren als de vrouw in kwestie behoefte heeft zich te uiten over moeilijkheden en spanningen in haar dagelijks leven, in haar gezin, familiekring en werk en hiervoor begrip en medegevoel wil krijgen, zonder dat op oorzaken en achtergronden al te veel kan worden ingegaan, omdat zij hieraan niet toe is. De solidariteit en aanmoediging van de kant van de vrijwillig medewerker kan het geschokte zelfvertrouwen helpen herstellen en gevoelens van ontmoediging helpen tegengaan.

Het zal u duidelijk zijn dat met het bovenstaande het laatste woord over het verschijnsel winkeldiefstal nog lang niet is gezegd. Ik heb slechts een indruk willen geven van het feit dat deze vorm van diefstal voortvloeit uit een ingewikkeld patroon van psychische factoren en omstandigheden, waarvan de samenhang ons geleidelijk aan duidelijker voor ogen komt te staan. Deze vorm van wetsovertreding noopt ons tot de grootst mogelijke voorzichtigheid in de beoordeling daarvan.

A. VAN DER FEEN

De mei-reeks van het Criminologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht zal dit jaar worden gehouden op de *dinsdagen* 3, 10, 17 en 24 mei, met als onderwerp:

RECLASSERING NU

EN STRAKS

De inleiders zijn:

3 mei DRS. J. A. M. DORPMANS:
Voorbereiding van nazorg in de penitentiaire situatie;

10 mei DR. W. GOUDSMIT:
De gestoorde delinquent in de nazorg;

17 mei G. KAL:
De nazorg nu en straks;

24 mei PROF. DR. G. TH. KEMPE:
Vrijwilligers vroeger en nu.

Alle voordrachten worden gehouden in de dependance van het Academiegebouw, Achter den Dom 22–24 te Utrecht. Aanvang te 20.00 uur precies, einde 22.00 uur.

Toegangskaarten zijn verkrijgbaar voor de gehele reeks ad *f* 2,– door storting of overschrijving op gironummer 19 04 98 ten name van de Stichting Bevordering Onderzoek Criminologisch Instituut, Koningslaan 10, Utrecht, dan wel à contant bij bovengenoemd Instituut. Studenten hebben vrije toegang, uitsluitend op vertoon van een geldige inschrijvingskaart.

AAN DE ZAAL ZULLEN GEEN KAARTEN VERKRIJGBAAR ZIJN.